
ZAGREBAČKA ŠKOLA FOTOGRAFIJE (1930.–1950.)

VLADKO LOZIĆ □ Fotoklub Zagreb, Zagreb

---

sl.1. August Frajtič - *Kruh naš svagdanji*

Da bismo danas u cijelosti mogli sagledati veličinu i značenje fenomena tzv. zagrebačke škole fotografije, iz 1930-ih godina, moramo se vratiti malo u prošlost, u drugu polovicu 19. st.

Premda mali provincijski gradić, negdje na marginama moćnoga Austrijskog Carstva, Zagreb je uvijek pratio sva europska kulturna kretanja i bio u toku njih.

Podsjećam da je već samo godinu dana nakon objave postupka dagerotipije 1839. g. u Francuskoj akademiji znanosti u Parizu imućni trgovac Demetar Novaković tim postupkom snimao panorame zagrebačke okolice, što je svojevrsni kuriozitet i čime se ne mogu pohvaliti ni mnoge velike i moćne europske metropole. Tih radova, nažalost, danas nema, ali su te činjenice zabilježene u Kukuljevićeveu *Slovníku umjetnikah jugoslavenskih*.

Franjo Pommer izdaje godine 1856. prvi *album fotografija uglednih suvremenika*, što su zabilježile *Narodne novine* i *Vijenac*. Taj je događaj to impresivniji kada se uzme u obzir da je Zagreb polovicom 19. st. imao samo nešto više od 16 000 stanovnika (prema popisu iz 1857., 16 657 stanovnika), dok su velike svjetske metropole već bile milijunski

sl.2. Georg Skrygin - *Proljeće*sl.3. Ivan Medar - *Jugo*sl.4. Albert Starzyk - *Kupačica na Savi*

gradovi. Veličina tog Pommerova djela to je veća kada se znade da je svoj album Pommer objavio čak 14 godina prije nego je legendarni francuski fotograf Nadar (Gaspard Felix Tournachon, 1820. - 1910.) objavio u Parizu sličan album, gotovo istodobno s Ivanom Standlom i njegovom fotomonografijom *Fotografske slike iz Hrvatske* (1875.)

Zahvaljujući njihovim izvanrednim djelima, danas možemo saznati nešto više o žiteljima tih gradova, njihovu ponašanju, navikama i modi, kao i o kulturnim i drugim važnim objektima i o tome kako su izgledali u to vrijeme.

Već 1864. g. na *Gospodarskoj izložbi* u Zagrebu izlažu i fotografi iz Hrvatske. Međunarodna izložba umjetnina u Zagrebu 1891. u znaku je afirmacije domaće amaterske fotografije. Sve te aktivnosti, kao i niz drugih, zbivale su se unutar ondašnjeg Društva umjetnosti.

To društvo, s raznorodnom strukturom članstva iz redova kulturnih djelatnika, političara, bogatih gospodarstvenika, u početku s malim udjelom samih umjetnika, bila je u drugoj polovici 19. st. jedina moguća asocijacija koja je nastojala dobrim projektima probuditi interes u svim ondašnjim građanskim krugovima. Rezultati takvih nastojanja bili su osnivanje Obrtnog muzeja 1880. g. (danas Muzej za umjetnost i obrt), Obrtne škole 1882. i niza drugih projekata.

U takvim kulturnim prilikama bilo je samo pitanje vremena kada će jedna grupa plemenitih ljudi, velika srca i mudrih glava, godine 1892. pod okriljem Društva umjetnosti, vidovito sagledavši dolazak novog vremena fotografije, osnovati prvi Klub fotografah amateura. Izuzetno je važno naglasiti da se to dogodilo istodobno kada je u Londonu osnovana grupacija *Linked ring*, s isključivo umjetničkim ciljevima, i samo godinu dana nakon prve bečke izložbe umjetničke fotografije, koja se općenito smatra početkom europskoga fotoamaterskog pokreta. Bio je to ujedno i početak organiziranoga fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj.

Osnivanje toga kluba zbililo se u pravi trenutak za razvoj fotografije u Hrvatskoj. Početkom 20. st., u svjetskim relacijama, fotoamateri su bili oni koji su preuzeli inicijativu u kreativnom razvoju fotografije. Amateri, za razliku od obrtnika - profesionalaca, opterećenih izradom fotografija po narudžbi ili zadacima, kreativno su se lako pokretali i tako su dali novi smisao tome novome mediju i iz njega su uspjeli izvući maksimalne kreativne domete. To je izvanredno konstatirala već i gospođa Nada Grčević u svojoj antologijskoj knjizi *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*, u poglavlju *Rani fotografi amateri* (Zagreb 1981.).

Članovi toga prvog hrvatskog fotokluba prvi su put kolektivno nastupili i izložili svoje radove već 1894. na nacionalnoj umjetničkoj izložbi Društva umjetnosti. Radeći s više ili manje uspjeha sve do Prvoga svjetskog rata, taj klub postavlja čak i dvije međunarodne izložbe umjetničke fotografije u Zagrebu, 1910. i 1913. g.

Prvi svjetski rat označio je kraj jednog razdoblja zagrebačke fotografije. Ratni vihor prekida daljnje fotografske aktivnosti. Tek 1922. u Zagrebu ponovno oživljava fotoamaterski pokret. Tada je obnovljeno društvo, ali pod imenom Fotoklub Zagreb, i to je ime zadržano do danas. No društvo, u uvjetima opće društvene i ekonomske krize, samo životari. Sve se svodi na planinarsku fotografiju.

Godine 1929. osniva se Grupa Zemlja kao rezultat organiziranog okupljanja članova, slikara, kipara i arhitekta, lijeve orijentacije, socijalno osjetljivih i izrazito kritičnih prema postojećem stanju, nastala kao reakcija na društvene doga-

sl.5. Branko Kojić - *Asfalteri*

đaje u svijetu i zemlji (1928. atentat na Stjepana Radića, iste godine slom newyorške burze i početak svjetske ekonomske krize). Grupa Zemlja policijski je zabranjena 1935.

Ideje Grupe utjecale su i na fotografe Fotokluba Zagreb, tako da su u prvoj polovici 1930-ih godina prevladavale fotografije socijalnog naboja (D. Paušić, *Djeca*; I. Habermuller, *Odmor*; B. Kojić, *Asfalteri*, 1933.; A. Starzyk, *Čistači snijega*, 1934.)

Godina 1931. označava prekretnicu u životu Fotokluba Zagreb, kada oživljava klupski društveni život. Gospodarska kriza u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji jenjava, a Klub pronalazi sponzore. Uprava Kluba uočava značenje izložbene djelatnosti te na nju stavlja težište klupskih aktivnosti.

Godine 1933. u Klub se učlanjuje August Frajtić, koji iste godine postaje tajnik. Bio je to čovjek izuzetnih organizacijskih sposobnosti, koji je imao jasnu viziju vođenja Kluba i koji je tu svoju viziju dosljedno i do kraja proveo.

Frajtić se nije slagao s opisanim tendencijama Grupe Zemlja pa je već godine 1932. u *Fotoreviji* (broj 3, za rujan) objavio programski članak *Izbor motiva kod nas*, u kojemu poziva da se amateri okrenu selu, narodu, folkloru, i prirodi, dakle stvaranju vlastitog smjera. Posljedica toga bila je napuštanje socijalnih tema u drugoj polovici 1930-ih godina.

Dvije godine zaredom, 1932. i 1933., Fotoklub Zagreb održava dvije vrlo uspjele izložbe fotografije u Salonu Ulrich, za koje dobiva povoljne kritike. Potaknuti pozitivnim kritikama na te dvije izložbe, članovi Fotokluba Zagreb godine 1934. priređuju u Salonu Ulrich *Jesenski salon umjetničke fotografije*. Na tom salonu prvi put ravnopravno sudjeluju amateri i profesionalci.

Svi ti, u to vrijeme znatni uspjesi, postignuti u vrlo kratkom vremenu, pridonijeli su tome da je u jesen sljedeće, 1935. g. održana *Sveslavenska izložba umjetničke fotografije*. Bila je to ujedno i treća međunarodna izložba umjetničke fotografije u Zagrebu.

Godine 1936. održana je nova izložba fotografije, ali sada već pod nazivom *4. međunarodna izložba fotografije*. Njome se Fotoklub Zagreb predstavio svjetskoj javnosti kao organizator međunarodnog značenja. Tada se, nasreću, pod vodstvom tada već afirmiranih fotografskih umjetnika (Dabca, Szabe, Frajtića i dr.) u najkraćem roku okupila izuzetno kvalitetna grupa novih izlagača (Branimir Debeljković, Josip Fatur, Richard Fuchs, Milivoj Gudelj, Mario Medeotti, Milutin Mudrinić, Drago Paušić, Georg Skrygin, Zlatko Spies i dr.), pristiglih u Klub između 1935. i 1937. Sljedeće, 1937. godine održana je *5. međunarodna izložba fotografije*.

Od te godine nadalje počinje najznačajnije razdoblje u povijesti hrvatske fotografije jer je te godine ostvaren najveći kvalitetni pomak članova Fotokluba Zagreb. Neki su od njih već do 1935. postigli visoku svjetsku razinu (Vlado Ci-

sl.6. Ivica Vlašić - *Samostansko dvorište*sl.7. Ljubo Vidmajer - *Kevice*sl.8. Oto Hohnjec - *Žed*

zelj, Tošo Dabac, Milan Fizi, August Frajtić, Milan Freund, Vladimir Guteša, Ignjat Habermuller, Đuro Janeković, Branko Luš, Ernest Singer, Albert Starzyk, Vladimir Susić, Marijan Szabo, Oskar Schnur, Ljubo Vidmajer, Ivo Vlašić).

Godine 1937. Fotoklub Zagreb ima više od 150 članova, od kojih gotovo 40 aktivnih izlagača međunarodne razine zahvaljujući potpuno sređenim materijalnim i organizacijskim prilikama i višegodišnjoj dobro organiziranoj upravi (od 1933.). Članovi te uprave bili su A. Frajtić, M. Freund, R. Fuchs, V. Guteša, O. Schnur, G. Skrygin, A. Starzyk i Lj. Vidmajer, sve sami istaknuti izlagači, koji su težište klupskih aktivnosti stavili na zajedničku izlagačku djelatnost. U takvim kolegijalnim uvjetima iskristalizirala su se zajednička stajališta, kako o tehnikama, tako i o izboru motiva.

Od 1935. pa sve do 1940. g., dakle u kontinuitetu od šest godina, u Zagrebu se održava međunarodna izložba umjetničke fotografije. Na svim tim izložbama, kao i na izložbama izvan zemlje, zagrebački fotoamateri u to vrijeme zajednički rade u svome klubu, razvijaju jedinstveni i prepoznatljivi specifični stil, čime privlače svjetsku pozornost.

U tridesetim godinama 20. st. svjetski je i europski fotoamaterski pokret toliko ojačao da se pojavila potreba bolje suradnje nacionalnih fotoamaterskih organizacija osnivanjem zajedničke organizacije. Kao rezultat toga godine 1938. u Beču je, zalaganjem Njemačkoga fotoamaterskog saveza i Fotokluba Zagreb, održan *I. međunarodni kongres za amatersku fotografiju*. Na njemu su sudjelovali izaslanici iz desetak država svijeta, iz Europe i prekomorskih zemalja (Japana, Argentine). Na kongresu je osnovana Internacionalna fotoamaterska unija (UNIFA). Za predsjednika je izabran njemački predstavnik Paul Lucking, a za potpredsjednika August Frajtić, tajnik Fotokluba Zagreb.

Izbor Frajtića za potpredsjednika Unije nije bio slučajan jer je tih, 1930-ih godina ugled Fotokluba Zagreb, ali i Frajtića osobno, u svjetskim relacijama bio iznimno velik.

Prava je sreća za kasnije zabilježenu povijest - *Razvoj umjetničke fotografije u Hrvatskoj*, koju je mr. sc. Mladen Grčević (1965.), jedan od najznačajnijih hrvatskih fotografa u međunarodnim relacijama druge polovice 20. st. i autoritet u istraživanju hrvatske fotografije mnogo kasnije obradio u svome magistarskom radu, da je on 1939. postao član Fotokluba Zagreb te je bio živi svjedok događanja potkraj 1930-ih godina.

U svome magistarskom radu (Zagreb, 1965.), na stranici 128. navodi: *Zajednički stil, koji je kasnije u inozemstvu dobio naziv "zagrebačka škola, počeo se tako stvarati.*

Mnogo kasnije mr. sc. Mladen Grčević objavio je knjigu posvećenu Augustu Frajtiću, u izdanju Hrvatskog fotosaveza 2000. Naime, on je toliko cijenio Frajtićevo životno djelo da je knjizi dao naslov *August Frajtić - dobri duh hrvatske fotografije*.

Frajtić je kao čovjek bio vrlo kompleksna ličnost. Živio je u dva odvojena svijeta. O njegovu privatnom životu malo se znalo. On ga je strogo odvajao od klupskoga društvenog rada, kojemu je posvetio sve svoje slobodno vrijeme. Zahvaljujući Frajtiću i njegovoj fanatičnoj posvećenosti Fotoklubu Zagreb, Klub je u tim godinama doživio najveće međunarodno priznanje. Potkraj rata Frajtić odlazi u Argentinu. Svoju životnu kolekciju prije odlaska povjerava na

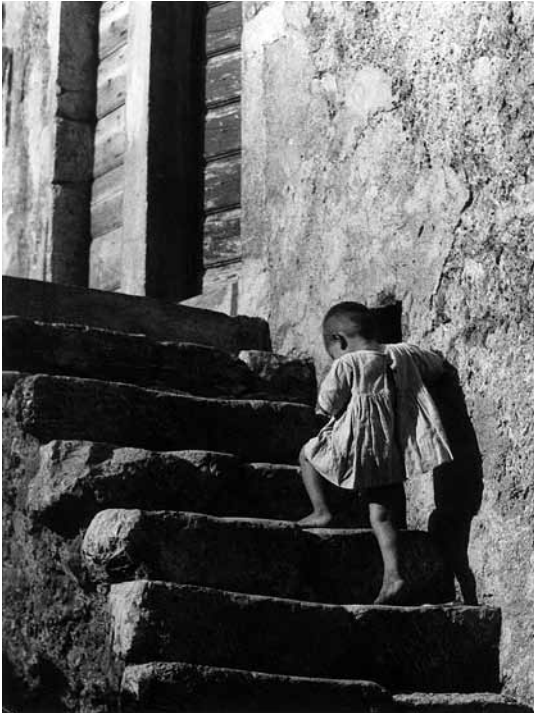

sl.9. Mladen Grčević - *Iz ptičje perspektive*sl.10. Marijan Szabo - *Kozji most*

čuvanje svome klupskom prijatelju Albertu Starzyku, nadajući se skorom povratku koji se nikada nije ostvario. U Argentini, u znak zahvalnosti prema novoj domovini, snima seriju fotografija s temom *Piedra y bronce* (o kamenim i brončanim spomenicima Buenos Airesa) i priređuje maketu za fotomonografiju. Zbog niza razloga ekonomske i političke prirode, koji su u to doba potresali Argentinu, knjiga nije tiskana.

Godine 1992. njegovu sam kolekciju pronašao kod dr. Alberta Starzyka (tragajući za Starzykovim fotografijama), i nagovorio ga da je pokloni Fotoklubu Zagreb. Tragajući uporno za bilo kakvim informacijama o Frajtiću, igrom slučaja od obitelji Griesbach dobio sam adresu gospodina Kazimira Kovačića iz Buenos Airesa, koji je također nakon Drugoga svjetskog rata iselio u Argentinu. S njim sam uspostavio vezu 1999. i ostao u kontaktima sve do 2004. g., kada su naši kontakti prekinuti. Pretpostavljam zbog njegove duboke starosti i smrti. Na moje veliko iznenađenje, bio je vrlo dobar prijatelj s Frajtićem i o njemu mi poslao mnogo zanimljivih informacija. Zamolio sam ga da mi pošalje jedan primjerak Frajtićeve fotomonografije iz Buenos Airesa, za koju sam čuo da je tiskana. Nakon nekog vremena javio mi je da knjiga nije tiskana, ali da postoji, negdje kod nekih njegovih poznanika, maketa knjige te da će je pokušati pronaći i poslati u Fotoklub Zagreb. To se doista, na moje veliko i najugodnije iznenađenje, i dogodilo. Maketa je 2004. stigla iz Argentine i danas se kao dragocjeni dokument čuva u Zbirci hrvatske fotografije Fotokluba Zagreb.

Tijekom 1938. u Klubu je na Frajtićevu inicijativu, sastavljena klupska kolekcija od 100 fotografija koje su izlagane u mnogim zemljama Europe te Južne i Sjeverne Amerike.

sl.11. Oskar Šnur - *Težak uspon*sl.12. Tošo Dabac - *Ručak siromaha*

Pod Frajtićevim su vodstvom godine zajedničkog rada i zajednički izgrađivanog odnosa prema fotografiji u pripremanju klupskih kolekcija došle do punog izražaja. Klupski žiriji strogo su selektirali sve primljene radove i odbijali one koji, zajedno gledano, nisu djelovali kao cjelina. Posebno su morali biti ujednačeni tehnički kriteriji, pa su fotografije izrađivane na istoj vrsti papira. Pri izradi fotografija postigli su dotad neviđene detalje u tamnim dijelovima fotografija, po čemu su se razlikovali od svih tadašnjih fotografija te bili zapaženi na svim izložbama. Pri slaganju kolekcija bila je naglašena nacionalna nota - predstavljanje ljudi, folkloru i naših karakterističnih pejzaža na poseban način.

Podatke o tome danas nalazimo u pojedinim brojevima *Foto-revije* iz 1939. Tako iz broja 2/39 saznajemo da je Fotoklub Zagreb tijekom 1938. održao izložbe svojih klupskih kolekcija u Stockholmu i u Royal Photographic Society of Great Britain u Londonu. Iz broja 4/39 saznajemo da je u toj godini Fotoklub Zagreb izlagao svoju kolekciju od 100 fotografija u Antwerpenu, u organizaciji Fotografische Kring Iris. Nakon toga tu je kolekciju preuzeo Les Amateurs Photographes Belges u Bruxellesu. Nakon završene turneje po Belgiji kolekcija je prenesena u Bugarsku. Iz broja 10/39 saznajemo da se kolekcija od 100 fotografija nalazila i na nacionalnoj izložbi Foto Cluba Argentino u Buenos Airesu, gdje su Zagrepčani nastupali kao gosti, nakon čega je kolekcija izlagana u svim važnijim zemljama Južne i Srednje Amerike. Kroz sve te navedene velike uspjehe Fotokluba Zagreb, u svjetskim relacijama, bila je ostvarena i Frajtićeva vizionarska zamisao, objavljena još 1932. g., o stvaranju našega specifičnog nacionalnog izraza i stila. Pokazalo se da je upravo u to vrijeme taj stil diljem svijeta doživljavao priznanja i pohvale na velikim gostujućim izložbama klupskih kolekcija. Zahvaljujući Frajtićevim međunarodnim kontaktima, klupske su kolekcije bile stalno izlagane u gradovima Italije, Švedske, Nizozemske, Belgije, Engleske, Njemačke, Bugarske, Argentine i Sjedinjenih Američkih Država.

Uporno usavršavajući kompoziciju i obradu fotografija, uspjeli su ostvariti toliku homogenost svojih kolekcija da je njihov način rada nazvan "zagrebačkom školom".

Prema sjećanju Mladena Grčevića, Tošo Dabac se s pojmom "zagrebačke škole fotografije" prvi put susreo na kongresu Unije 1938. g.

Kada danas, iz retrospektive, gledamo na djelo Augusta Frajtića, nećemo pogriješiti proglasimo li ga najznačajnijim članom Fotokluba Zagreb uopće, jer je početkom 1930-ih godina svoju generaciju poveo "ni iz čega" da bi već potkraj tih godina stvorio u svjetskim relacijama poznatu "zagrebačku školu".

Da vidimo što se o "zagrebačkoj školi fotografije" pisalo u tadašnjem tisku.

Mnogi koji nisu mogli doći do tih materijala bili su u zabludi. Moja je sreća da te materijale imam pred sobom gotovo svakodnevno i zato ih želim prezentirati čitateljima.

U *Zagrebačkom listu* od 25. rujna 1939., u članku pod nazivom *452 slike iz 37 zemalja bit će na izložbi zagrebačkog Foto kluba*, o "zagrebačkoj školi fotografije" navodi se sljedeće: ...što se tiče zagrebačkih slika, tu se ističe naročita

tehnika, koja je već i u inozemstvu poznata pod nazivom "zagrebačka škola". Slike se ističu posebnim bogatstvom detalja u tamnim partijama i velikom briljancem. Na svim svjetskim izložbama ističu se slike Foto kluba Zagreb, ne samo s tim spomenutim odlikama, već također naročitim sadržajem i pogledom na fotografije, što i kritičari u svojim kritikama uvijek podvlače...

U Hrvatskom dnevniku od 5. listopada 1939., u članku pod nazivom Zagrebačka škola u umjetničkoj fotografiji na VII. međunarodnoj izložbi u starom Umjetničkom paviljonu, o "zagrebačkoj školi fotografije" piše: ...Zagrebački radovi su na visini i daju poseban dojam, kad ih promatramo i upoređujemo s radovima drugih stranih autora. Tako zvana "zagrebačka škola", o kojoj se mnogo piše i u stranom svijetu, pokazuje, u čemu se sastoji ta osobitost, da je nazvana "zagrebačka škola". To su u prvom redu pogledi na fotografiju, koji se jako razlikuju od pogleda autora drugih naroda. Slike su pune života, vedrine, snage i dinamike. Kao drugo mogao bi se navesti kompozicioni sadržaj, kojim su produhovljene sve slike, obiljujući bogatstvom motiva uz narodnu notu. A najviše podiže kuriozitet naročita tehnika, koja u ovom organiziranom klubu daje neki posebni "timbar" svim radovima članova.

Dok se kod većine stranih autora ne može naći detalja u sjenama, kod Zagrepčana baš dominira bogatstvo detalja u tamnim partijama uz inače veliku briljantnost čitave slike. Eto, to su ti karakteristični momenti radova Zagrepčana, radi kojih se oni tretiraju u stranom fotografskom svijetu pod imenom zagrebačke škole...

U Zagrebu, reviji društva Zagrepčana broj 10, godina VII., listopad 1939., u rubrici "Listak", navodi se ovo: ... VII. međunarodna izložba umjetničke fotografije koju je i opet, košto svake jeseni, priredio Fotoklub Zagreb kao član Hrvatskog Fotoamaterskog saveza u starom Umjetničkom paviljonu na Tomislavovom trgu, uspjela je i u svakom pogledu, jednako umjetničko-stručnom kao i u moralnom, jer je ponovno dokazala rjetku spremu i napredak na svim područjima fototehnike i umjetnosti već jedanput više opravdala lijep i zamjeran glas što ga naši fotoamateri uživaju širom svijeta, gdje se posvuda cijeni i uvažava tzv. "zagrebačka škola"...

U Jutarnjem listu od 17. veljače 1940., u članku pod nazivom Talijanska i hrvatska umjetnička fotografija (priznanje naporima za stvaranje hrvatske umjetničke fotografije), govori se o reprezentativnim kolekcijama talijanskih i zagrebačkih fotoamatera te o uspjesima koje su te kolekcije postigle u Švedskoj, od kraja 1938. do polovice 1939. U članku se navode izvaci iz kritika švedskih stručnih fotoamaterskih časopisa.

Nordisk Tidskrift for Fotografi Stockholm (Fotografsko društvo Stockholm) u siječanskom broju 1939., iz pera jednoga od najpoznatijih švedskih fotoumjetnika g. Ture Sellmana, među ostalim, donosi: ...Kolekcija slika iz Jugoslavije (Fotoklub Zagreb) koja se od konca prošle godine (1938.) izlaže kod raznih fotografskih društava naše zemlje, jest bez pretjerivanja jedna od najljepših, što je ikad sastavljena od amaterske umjetnosti jedne jedine zemlje. Ona medju ostalim natkriljuje i nedavno završenu talijansku izložbu. Doista, mi smo zahvalni, što možemo gledati ove izabrane radove, te iz njih učiti...

Časopis Foto (Stockholm, urednik princ Lennart Bernadotte, unuk švedskog kralja), unutar kritike u ožujku 1939. donosi: ...Kolekcija jugoslavenskih slika, koja sada cirkulira kod švedskih fotoklubova, jest jedna od najotmjerenijih, što ih je vidjela naša zemlja..

Na kraju tog članka autor konstatira: Kako vidimo Švedi su Zagrepčanima zahvalni, Italija je zahvalna svojim fotoamaterima. Ona ih čak i podupire i nagrađuje. Naši amateri moraju se ipak zadovoljiti samo zahvalnošću stranih naroda, pred kojima su pokazali našu mladu fotografsku umjetnost s toliko uspjeha. Istina, mnogo je to, ali zar se doista nikako ne može naći trenutak zahvalnosti i pomoći kod naših mjerodavnih...?

U Jutarnjem listu od 26. listopada 1940., u članku pod nazivom Međunarodna izložba umjetničke fotografije u Zagrebu, uz podnaslov Veliki napredak Zagrepčana, daje se detaljni prikaz VIII. međunarodne izložbe fotografije u Zagrebu. Znakovite su konstatacije iz analize radova članova Fotokluba Zagreb, gdje, među ostalim, stoji: ...Kad se prvim pogledom obuhvati cijela zagrebačka kolekcija, dobiva se dojam vanredno visokog općeg nivoa i vanredne izjednačenosti. Upada u oči velika tehničke sprema gotovo svih izlagača, a zatim odlična škola gledanja...

U svim je navedenim primjerima očito bila riječ o probranoj kolekciji "zagrebačke škole fotografije" Fotokluba Zagreb, koja je, kako smo već naveli, obišla tada cijeli relevantni fotografski svijet i svuda postigla iznimne uspjehe i priznanje.

Mnogo godina kasnije, prigodom održavanja velike izložbe fotografije (retrospektiva) Mladena Grčevića u povodu njegovih 65 godina bavljenja fotografijom u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu (2002.) tiskana je i knjiga - zbornik radova pod naslovom Mladen Grčević. Tom je prigodom prof. Vladimir Maleković, dugogodišnji direktor Muzeja i priznati povjesničar umjetnosti u svom uvodnom tekstu, u dijelu pod nazivom Poetika zagrebačke škole konstatirao: ...krajem tridesetih godina djelatno se uključio u aktualne tendencije onodobne hrvatske fotografije koju je svijet označio sintagmom "Zagrebačka škola". U jednom poglavlju Zbornika pod nazivom U tragu zagrebačke škole reproducirani su radovi (1939.-1956.) iz toga doba Grčevićevog bavljenja fotografijom.

Danas možemo samo pretpostaviti u kojem bi se smjeru dalje razvijao stil "zagrebačke škole fotografije" da Drugi svjetski rat nije označio njezin kraj, premda se njezin utjecaj osjećao još do 1950-ih godina. Velika je većina radova iz

tih, 1930-ih godina, nažalost, nepovratno izgubljena. Dio tih radova, koje su onodobni izlagači iz Fotokluba Zagreb darovali Muzeju za umjetnost i obrt sačuvan je, nasreću, u tome muzeju, a drugi je dio sačuvan u Zbirci hrvatske fotografije Fotokluba Zagreb.

Primljeno: 19. rujna 2011.

THE ZAGREB SCHOOL OF PHOTOGRAPHY (1930-1950)

To be able to comprehend the greatness and importance of the phenomenon called the Zagreb School of Photography of the 1940s, the author has taken us back to the past, to the second half of the 19th century.

Though a little provincial town, somewhere on the borders of the mighty Austrian Empire, Zagreb had always kept up with all European trends and was in key with them. At the beginning of the article the author recalls that just a year after the publication of the procedure of the daguerreotype in 1839 in the French Academy in Paris, the wealthy trader Demetar Novaković used the procedure to photograph panoramas of the surroundings of Zagreb, a curiosity of a kind and something that few large, important European capitals could boast of. In 1856 Franjo Pommer issued his first *Album of photographs of distinguished contemporaries*, as recorded by the papers *Narodne novine* and *Vijenac*. This is all the more impressive when one considers that in the middle of the 19th century, the population of Zagreb was little more than 16,000. The greatness of this work of Pommer is all the more when one knows that Pommer published his album a full 14 years before the legendary French photographer Nadar (Gaspard Felix Tournachon, 1820-1910) published a similar album in Paris, almost the same time that Ivan Standl published his photographic monograph *Photographic pictures from Croatia* (1875).

In such cultural conditions, it was practically inevitable that a short time after, in 1892, under the aegis of the Society of Art, presciently seeing the coming of a new time for photography, the first *Club of amateur photographers* was founded. It is noteworthy that this happened at the same time that in London the Linked Ring group was founded, with purely artistic objectives, just a year after first Viennese exhibition of art photography, which is in general considered the beginning of the European amateur photography movement. It was the beginning of the organised amateur photography movement in Croatia.

At the beginning of the 20th century, in world terms, amateurs were those who took the initiative in the creative development of photography. In the 1930s the world and European amateur photography movements had become so strong that it was necessary to have better collaboration of national amateur photography organisations, with the foundation of a common organisation. As a result of this, in 1938, in Vienna, thanks to the urging of the Germany Amateur Photography Federation and Fotoklub Zagreb, the 1st International Congress of Amateur Photograph was held. The conference saw the foundation of UNIFA, the International Union of Amateur Photographers. The German representative was elected president, and vice president was August Frajtić, secretary of Fotoklub Zagreb, thanks to whom the Club achieved its greatest international recognition in these years.